

***Tekisimme retken,
katselisimme paikkoja,
miettisimme,
jättäisimme viestin,
kertoisimme jotain,
omasta halusta.***

Elina Hartzell

VÄLILLÄ NOJAUTUEN YHTEEN SUUNTAAN

Eilen huomasin vanha ostarin vieressä, kuinka pieni metsä liikenneympyrän lähellä oli kaadettu. Olin katsellut aamulla bussin ikkunasta männyn makaavia runkoja.

Se metsä muistutti minulle merestä, joka on hiukan kauempana. Siinä oli jotain saaristomaista, käppyräisiä mäntyjä ja sammalta.

Toisella puolella ammitti metrolle kaivettu todella syvä kuoppa.

Läheinen nuorisotalo oli saarrettu aidalla. Kohtasin nuoret, jotka etsivät paikkoja. He löysivät lasten ja mummojen keinut.

*Pienenä kävin usein mummollani, tarkkailin vanhan ostarin väkeä, mietin heidän elämää.
(maaliskuu 2012)*

Tulisiko meidän taidekasvattajien, jotka käytämme elämäntarinoita ja kerronnallisia työkaluja apunamme, kohdata omat kertomuksemme, jotta syvälinen taiteellinen kohtaaminen voisi syntyä? Oppimistilanteiden peruspilari on niin oppivan kuin opettavan itseymmärrys (Katainen, Sava, 2004, 34).

Olen opettaja, opiskelija, taiteilija, syrjäytynyt, selviytyjä, Espoon Matinkylässä asuva sekä äiti. Keväällä 2012 sitoudun suunnittelemaan espoolaiselle hyväntekeväisyyttä tekeväälle yhdistykselle Care Net ry:lle kuvataiteen työpajan. Lupauduin tekemään sarjakuvaan ja valokuvaukseen liittyvän jakson, jota he voisivat käyttää toiminnassaan syrjäytymässä olevia nuorten parissa.

Ammatillisuus ja ihmisyyden ovat opettajuudessaan päällekkäin, joskus toinen enemmän paljastuen ja tuntuen. Tämä sama paljastuu kirjoittaessani tätä tekstiä. Välillä nojaan inhimillisyyteeni ja välillä ammatillisuuteeni. Kirjoittamiseni on myös ympäristöni muutoksien, syrjäytymisen ja opettamisen tutkimista.

Tässä suunnittelujaksossa pystyin haastamaan osani ja antamaan ajoittain lepoa osilleni. Tuntuu hyvältä omata ne kaikki osat, välillä nojautuen yhteen suuntaan kauemmin ja painokkaammin. Osana suunnittelua koin tärkeäksi emotionaalisen pääoman kerryttämisen teoilla sekä tiedolla. ”Jos jää etäälle omista kokemuksista ja tunteista, syrjäytymisriski kasvaa” (Bardy, 2002,11). En halua syrjäyttää itseäni tai tulla syrjäytetyksi ympäristöni tapahtumista. En kuitenkaan halua olla kaikessa mukana.

Annoin itselleni pieniä rohkeutta vaativia tehtäviä kirjoituksen lomassa. Tarvitsin rohkaisua mennessäni valokuvaamaan kerrostalojen väliin jääneeseen pieneen metsään ja aidatulle työmaa-alueelle, juttellessani ideoistani työnantajani kanssa ja istuessani tekemättä mitään paikallisessa toimintakeskuksessa. Halusin altistaa itseni pelkäämiselle ja kohtaamiselle, joiden ymmärrän olevan erittäin keskeistä niin opettamiselle kuten oppimiselle.

Valokuvat: Elina Hartzell

Toimelias ihanne

Kävelin maaliskuussa Care Net ry:n ylläpitämään Retrotori kirpputoriin Matinkylän vanhassa ostoskeskuksessa ja juttelin toiminnanjohtajan Kimmo Pollarin kanssa. Etsin itselleni projektia Aalto yliopiston kuvataidekasvatuksen Taidepedagogiikan uudet toimintaympäristöt kurssille. Care Net ry. on vuoden 2012 puolella toteuttamassa projekteja Matinkylään, jolla he tukevat omien sanojensa mukaan syrjäytymisuhan alaisia lapsia ja nuoria. Kaipasin jotain silmäniloa, esteettistä nautintoa vanhalle ostarille. Hän ei innostunut ajatuksestani somistaa kirpputorin ikkunoita, mutta ehdotti että tekisin taidetta kierrätysmateriaalista. Minä jäin miettimään. Eikö esteettisen nautinnon tarjoaminen voisi toimia yhtenä keinona syrjäytymisen torjunnassa? Mitä on ”kuvataideopettaja kirpputorilla”? Seuraavan kerran kun tapasimme, tarjosin työpajan suunnittelua syrjäytymässä oleville nuorille. Saisinko tästä alun omalle uralleni?

Isoja muutoksia tapahtuu juuri nyt, lähellä kotiani. Pian vanhalle ostarille tehdään uudet suunnitelmat ja minunkin tilahistoriani päällä asutaan tai siihen mennään uimaan. Tänne tuntuu muuttavan pelottavan paljon ihmisiä. Rakentaminen ei kysy minulta lupaa. Asummeko yhdessä? Kuka tänne muuttaa? Mihin minä saan muuttaa? (maaliskuu 2012)

Retrotorilla Carenet ry:n kahvipöydällä tietokoneen näytössä pyörii kuvia Brasiliasta, jonka katulapsia he tukevat. Kertovatko nämä kuvat jostain erilaisesta elämästä kuin mitä on meillä Suomessa?

Perhekuvia, tallenteita muutoksesta, todistuksia jostain paremmasta? Pieni vauva makaa sängyllä. Talot on tehty pellistä, niiden välissä kulkee kinttupolku. Sisällä on pimeää. Lapsilla on shortsit päällä. Kaksi katupoikaa katsoo kameraan sumein silmin. Joukko nuoria pelaa jalkapalloa. (maaliskuu 2012)

Huomioin että toimeentuloon yritetään tänäkin päivänä tarttua monilla eri koulutus ja työnhakumenetelmillä usean tahon kautta, myös kuvataiteen. Minkälaisia kuvia nämä tahot esittävät Suomen vähäosaisista? Helsingin kaupungin nuorisosiainkeskus taistelee tylsyyttä vastaan metron julisteessa ”Fighting against boredom!”.

Tarjolla on lyhytelokuvia, savityöskentelyä, graffittia ja hip hopia. Kuvissa esiintyy kiharapäinen tyttö dj:nä, kutoja, jonka hatusta purkautuu villalankoja ja skeittaaaja täydessä vauhdissa. *Ihan tavallisia asioita* -verkkosivulla opastetaan nuoria tarttumaan arkeen kiinni. Ensimmäisessä kuvassa iäkäs nainen kuuntelee nuorta poikaa. Sivuilta löydän opettaja-minulle miettimistä: ”Anna nuorelle aikaasi. Ole oikeasti kiinnostunut, äläkä aina opeta. Odota vastausta rauhassa ja kuuntele niin hyvin, että varmasti tiedät, miten nuorella menee. Parhaatkaan neuvot eivät auta, jos lapsi tai nuori kokee, ettei hänen kanssaan haluta olla.” (Ihan tavallisia asioita, 2012) Itselleni tämä tuntui merkitykselliseltä. Olenko opettajana tyytyväinen kun oppilaat tekevät paljon ja olen saanut puhua riittävästi? Viihdynkö oppilaideni seurassa? Onko minulla aikaa omille lapsilleni? Olen hyvin toimielias. Opiskelen kuvataidekasvatusta viikolla ja viikonloppuisin opetan toisten lapsia.

Tutkija Daniel Hughesin mukaan monet kaltoin kohdellut lapset suojelevat itseään vastavuoroisuudelta sillä että kilpailuttavat kaiken tai ryhtyvät yltiömäisen kilteiksi suostuen kaikkeen. Tämä on syrjäytymisen ydintä: syrjäytymistä itsestään. (Bardy, 2002,10). Omasta elämästään syrjäytyminen? Niin se varmaan on sitä ettei ole ketään johon nojata.

Maja kylässä

Kirpparilla keskustellessani Pollarin kanssa, hän viittasi yhteyksiinsä, joiden avulla kutsuisimme syrjäytymisen vaarassa olevat nuoret mukaan työpajoihin. Ovatko he piilossa? Mistä heidät tunnistaa? Mitkä ovat tunnusmerkit? Heidät, joilta elämä on karkaamassa käsistä tai jotka ovat putoamassa jostain pois. Ovatko he toisten syrjäytyneiden kanssa vai eristyneitä muista syrjäytyneistä? Tämän keskustelun jälkeen kävelin Matinkylän vanhan ostarin naapurissa sijaitsevaan Kylämajaan. Sen toiminta perustuu ajatukseen luoda ”Matinkylään kaikille yhteinen olohuone”, ehkä heitäkin olisi siellä.

Olisivatko he ostarin kolmessa pubissa, jonne en tohdi mennä? Pojat ja syrjäytyneet? Kylämajan kahvilan huone tyhjenee pikku hiljaa kun maahanmuuttajat lähtevät suomen kursseille. Pieni ryhmä somalin kieltä puhuvia äitejä kahvittelee vielä. Työelämään tutustuva kahvilantyöntekijä lukee lehteä, espanjakielinen vanhempi mies tekee omia merkintöjään. Lapsi leikkii mikrolla.

Hiljainen nainen hakee kontaktia katsellaan. Hymyilen kömpelösti.

Puhun somalinaisen kanssa, poikamme ovat olleet samassa päiväkodissa.

Aurinko paistaa Matinkylän keskustassa.

(Maaliskuu 2012)

Syrjäytyminen muistuttaa aineellista, henkistä ja kulttuurillista köyhyyttä, yksinäisyyttä ja kyvyttömyyttä (Bardy, 2002, 8). Kymmenen vuotta eteenpäin ja edelleen osa meistä on syrjäytymisuhan alaisia. Minulle Matinkylän hyvä- ja vähäosaisten alueet piirtyvät tarkasti. Alueet rajautuvat mieleen sen mukaan mitä koulua nuori käy, pelaako hän jalkapalloa pihalla vai jäähallin takana, asuuko hän rannalla vai vanhan ostarin luona.

Syrjäytyminen liittyy toimeentuloon, ei olla töissä tai koulussa. Ojakangas (2007,12) toi artikkelissaan Passiivisuus - hyvinvointi yhteiskunnan vihollinen? esille kuinka toimeentulo on ollut kautta demokratian historian hyvinvointiyhteiskunnan kirosana. Passiivista henkilöä on vaikea valjastaa tuottamaan maksimaalista hyötyä valtiojärjestelmälle. Yhden henkilön toiveet toimia poikkeavasti eivät mene yksin hyvinvointivaltion ideaan tuottaa yhdessä hyvää kaikille yhteistoimin yhteisen tavoitteen mukaisesti.

Mikko Ojakangas (2007,18) avaa mielenkiintoisen tosiseikan ajastamme, jossa vähään tyytyvä ihminen on kasvulle hidaste. Kulutusyhteiskuntamme tuottaa tietoisesti tyytymättömyyttä, ja luo tarvetta olla aktiivinen. Toimeton onnellisuus ei kuulu kasvua korostaviin ihanteisiin. Voisiko syrjäytymisen nähdä myönteisenä vastalauseena toisten luomiin odotuksiin ja toiveisiin sekä vastarintana hektistä elämäntapaamme kohtaan?

Paja työn alla

Keskustelussa Pollari mainitsi sanoja, jotka tarjosivat minulle vahvoja mielikuvia: aktiivointi, henkireikä, raamit, työelämä, verkosto. Mitä he haluaisivat oppia kuvataiteesta? Minkälaisen opettamistavan valitsisin: teknisen, yksilökeskeisen, sosiaalisen, minän kehitystä tukevan? Sain suunnittelutyöhön valtavasti vapautta. Vapauden tunne loi turvallisuutta. Mietin mikä merkitys pyrkimyksellä auttaa on työpajassani. Mietin konkreettisia työkaluja, jotka mahdollistavat tarinan kerronnan joko historiallisen, kuvitteellisen tai tulevaisuuteen liittyvän. Tarinan, jonka he haluavat ja voivat itse kertoa. Itse ajattelen että työpaja voisi toimia myös silmälaseina, joilla näkisi poikkeavasti, joko tarkemmin tai sumeamminkin.

Mutta mitä jos kaikki työpajassa kerrotut taiteelliset tarinat eivät ole parantavia ja helpottavia.

Taiteessa parasta on kuitenkin minulle ilmaisun voima. Sen että on mahdollisuus esittää asiat niin kuin ne havainnoidaan tai koetaan. Mitäs jos se ei olekaan voimia antavaa? En voi mitenkään takaa että taide toimii aina tekijänsä parhaaksi. Lisäksi koen että usein kiinnostavat taiteilijat ovat syrjässä tarkkailemassa ja toteuttamassa.

Päädyin valitsemaan työpajan tekniikaksi sarjakuvan ja valokuvauksen. Pysin luomaan demokraattisen työpajan niin että osallistujille olisi mahdollista vaikuttaa työpajan aikana siihen mitä siellä tehdään, miten niistä puhutaan ja miten teokset asetetaan esille. Muut tärkeät painotukset tehtävissä ovat vuorovaikutuksen vahvistaminen ryhmän sisällä sekä oppilaan ja opettajan välillä. Työpajoissani korostan että taide on alue, jossa voittoa ei ole ellei itse työpajaan osallistua sitä luo.

Ihmisellä on mahdollisuus kokea itsensä vapaaksi taiteen tarjoamassa luovassa tilassa. Ojakangas ei näe taiteellisen aktiivisuuden merkitystä suureksi kulutusyhteiskunnalle mutta määrittelee sen hyvinvointiyhteiskunnalle näin. ”Sillä tuo tila jossa ihminen voi olla sitä mitä on, jossa hän voi vapaasti aktualisoida potentiaalinsa, on välttämätöntä hyvinvoinnille” (Ojakangas, 2007, 20).

Kuten voimauttavan valokuvauksen kehittäjä ja syrjäytymistä ehkäisevissä taideprojekteissa toiminut Miina Savolainen (2002, 40) nostaa valokuvaustilanteissa erityiseksi mahdollisuuden nähdä toisen ainutkertaisuus ja tunnistaa merkityksiä, ovat ne minullekin kuvataiteen opetuksen ydintä. Muistojani herättelivät Savolaisen (2002, 35) ajatukset, siitä tärkeästä seikasta että työntekijä (opettaja) tekee työtään, josta hän voi irrottautua ja johon hänen ei tarvitse emotionaalisesti sitoutua. Kaikki minusta taidokkaimmat kuvataideopettajani ovat olleet niitä, jotka ovat ilmiselvästi välittäneet taiteesta ja minusta taiteentekijänä myös tuntien päätyttyä. Tunne aidosta välittämisestä on jäänyt mieleeni, osaksi tarinaa. Sekä kutkuttava tunne että tässä on jotain, joka ei vain jää luokkahuoneen sisälle, on vienyt tekemistä eteenpäin.

Huominen

Mark Dewes (2008, 74) tuo esiin kuinka tärkeää on että taideprojektit tähtäävät tulevaisuuteen eikä huippuhetki ole taideteosten valmistuttua. Hänen mukaansa kulttuurisen oppimisen tulisi jatkua työpajojen ulkopuolella ja päätyttyä sekä luoda osallistujille taito- ja tietopankki, joista heille on hyötyä laajasti. Osallistujat vievät ikään kuin osaamisensa mukanaan työpajan ulkopuolella ja siten prosessi jatkuu.

Kevään lopussa sain suunnitelmani valmiiksi ja tarjoudun vetämään tulevaisuudessa työpajan. Syksyn aikana seurasin syrjäytymiseen liittyvää keskustelua televisiossa ja lehdissä. Yhdeksi keinoksi saada nuoret pois syrjäytymiskierteestä nousi työllistyminen ja itse työ. Hieno ja onnistunut käytännön esimerkki löytyi vieraillessani Arabian peruskoulussa marraskuussa 2012. Kuuntelin joustavan peruskoulun (JOPO) opettajan Kare Ollisen kertomusta siitä kuinka työelämän harjoittelujaksot saivat 7-9 luokkalaiset oppimaan ja pääsemään kiinni tulevaisuuteensa. Monille tämä tapa opiskella oli ainoa keino säästyä syrjäytymiseltä. Ollisen mukaan työn käytännöllisyys, se ettei huipulle edes yritetty, nuorten oman halun löytäminen ja arvosanojen kertyminen onnistumisen tahdissa auttoivat heitä pärjäämään. Mietin taiteen suhdetta työhön ja työllistymiseen. Tämän projektin aikana etsin itselleni uusia työpaikkoja. Itse en ole taitelijana työllistynyt siis saanut palkkaa, vaikka olenkin tehnyt paljon taiteellista työskentelyä. Nyt yritän kuvataidekasvattajana.

Mutta eihän taiteesta tarvitse tulla ammattia. Monesti olen kuullut jalkapallon tai jääkiekkoharrastuksen lomassa vanhempien suusta miten hienoa tämä harrastaminen on. Se kun on asia, joka pelastaa lapset vaativan murrosiän läpi. Minkälainen on kuvataiteen pelastava arvo? Kenet otetaan mukaan ja kuka jää ulkopuolelle? Kenellä on valtaa ja rahaa pelastaa? Pollari kertoi että heinäkuussa CareNet ry. lopettaa kirpputoritoimintansa ja tilalle tulee kirkkojen välinen toimintatila. Talvella huomasinkin että tilaan oli muuttanut venäjänkielinen kirkko Kuningasten Kuningas ja suomalainen Kaivo ry, jonka takana toimii kristillinen ryhmittymä.

Dewes (2008, 74) muistuttaa mitä tapahtuu jos taidetta ajatellaan lääkkeenä, jota tarjotaan kuvataiteen liittyvissä työpajoissa. Mitä tapahtuu kun lääkitys (taide) loppuu ja potilas (oppilas) jää vaille hoitoa. Hän kehottaa ymmärtämään potilaat avainhenkilöinä, joiden voimavaroihin ja kykyihin voi luottaa. Vaikka aika ajoin pystyn nojaamaan taiteen lisäksi taiteen tekijöihin, oppilaisiin niin tulevaisuus tuntuu pelottavalta kuvataideopettajalle. Mistä saan oppilaani ja mitä opetukseni tulee olemaan? Mutta mikä tulevaisuudessa eniten lohduttaa on se että se on meille kaikille yhteisesti ja samanarvoisesti epävarma asia.

KIRJALLISET LÄHTEET

Bardy, Marjatta – Sava, Inkeri (toim.) 2002. Taiteellinen toiminta, elämäntarinat ja syrjäytyminen Syreenin Taimi-projekti 2001-2003. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.

Sava, Inkeri – Katainen, Arja. 2004. Taide ja tarinallisuus itsen ja toisen kohtaamisen tilana. Teoksessa Taiteeksi tarinoitu oma elämä. Sava, Inkeri – Vesanen-Laukkanen, Virpi (toim.) PS-Kustannus. Juva. s.22-37

Dawes, Mark 2008. Beyond Process: Art, Empowerment and sustainability. Teoksessa Art, Community and Environment: Educational Perspectives. Glen Coutts ja Timo Jokela (toim.) Intellect Books. Bristol. s.65-76

Ojakangas, Mikko 2007. Passiivisuus - hyvinvointiyhteiskunnan vihollinen? Teoksessa Taide keskellä elämää. Bardy, Marjatta – Haapalainen, Riikka – Isotalo, Merja – Korhonen, Pekka (toim.) Kiasma. Helsinki. s.12-20

INTERNET LÄHTEET

Helsingin Kaupunki, Joustava opetus

[\(http://www.hel.fi/hki/opev/fi/Peruskoulut/Tehostettu+ja+erityinen_tuki/Joustava+perusopetus+\(JOPO\)\)](http://www.hel.fi/hki/opev/fi/Peruskoulut/Tehostettu+ja+erityinen_tuki/Joustava+perusopetus+(JOPO)) (viitattu 14.12.2012)

Nuorisoasiankeskus, <http://www.hel.fi/hki/Nk/fi/Etusivu> (viitattu 10.09.2012)

Ihan tavallisia asioita/Tee nyt jotain <http://www.tavallisia.fi/ehdotukset/asia/tee-nyt-jotain> (viitattu 10.09.2012)

CareNet <http://www.carenetfinland.fi/> (viitattu 14.12.2012)

MUUT

Ollinen Kare. Esitelmä JOPO opetuksesta osana Kudi 3/ARTS/AALTO opintojaksoa, Arabian peruskoulu, Helsinki, 27.11.2012